

Ремізова О. І., Новак Н. В.

*Харківський національний університет будівництва та архітектури
(вул. Сумська, 40, Харків, 61002, Україна; e-mail: Remizova.e@gmail.com, natalnoval@gmail.com)***СЕМАНТИКА ОРДЕРНОЇ МОВИ В АРХІТЕКТУРІ ПОСТМОДЕРНІЗМУ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XX – ПОЧАТКУ XXI СТОЛІТТЯ**

В статті аналізується семантика ордерної мови в архітектурі постмодернізму другої половини XX – початку XXI ст. і виявляються основні етапи її розвитку. Ордер використовувався упродовж багатьох століть, але не безперестанно, а з великими чи малими перервами. У зв'язку з поверненням і освоєнням стародавніх стилів, проведенням експериментів з їх змішування не лише в окремих витворах, але й у міському середовищі, у XIX столітті панівна роль ордера згасає. Цей процес підірвав непорушну віру в універсальність ордерної системи та породив множинні експерименти комбінування ордера з елементами інших стилів.

Найбільший удар по престижу ордерної системи як найпоширенішої мови було завдано на початку XX століття представниками «modern movement», які висунули ідею пошуку абсолютних універсальних форм і очищення архітектури від усіх видів історичної спадщини. Однак модернізму не вдалося повністю викреслити ордер із архітектурної практики і вже на початку 1930-тих років ми спостерігаємо виникнення паралельних із модернізмом процесів формування течій ар деко, котрі знову беруть на озброєння ордерну систему.

Гостра критика модернізму в 1950 – 1970-ті роки XX століття порушила питання про те, чи правомірно використовувати класичну ордерну систему в Новітній час і яким чином її можна застосувати та як видозмінилась семантика ордера? Це виявилось одним із провідних питань постмодернізму, яке обговорюється й дотепер.

Ключові слова: семантика ордера, постмодерністський рух, семіотичний аналіз, словник ордерних форм.

Актуальність дослідження. Ордерна архітектура наприкінці XX ст. видозмінилась порівняно з попередніми епохами і стилями, в рамках яких вона існувала в класичних канонах і нормах. На сьогоднішній день актуальність ордерної мови визначається як при проектуванні нових будівель і комплексів, так і при втручванні в існуюче історичне середовище міста з властивими їй класицистичними композиціями. У контексті сучасного розвитку концептуального проектування дуже важливо визначити можливості семантичного розвитку значень ордера і способи його інтерпретації. Аналіз ордерних творів кінця XX - поч. XXI ст. показує, що ордер залишається універсальною мовою архітектури і в даний час.

Тому **метою дослідження** є аналіз трансформацій та інтерпретацій ордерної мови в архітектурі постмодернізму. Зважаючи на це, у роботі визначено такі **завдання:** провести аналіз семантики ордера та виявити основні смисли та значення ордерних композицій в архітектурі постмодернізму.

Предметом дослідження є ордерна мова в архітектурі постмодернізму другої половини XX – початку XXI століття, що складається з семантики, морфології та

синтактики, яка розглядається як **знакова система**, що розвивається у часі.

Матеріали і методи дослідження. Ордерна мова почала вивчатись у середині XX сторіччя такими видатними вченими як Ч. Дженкс, J. Summerson, Watkin D., Ф. Маркузон, А. В. Іконніков, О. В. Рябушин, О. Г. Раппапорт [1], В.Л. Хайт, Г. І. Ревзін, Н. В. Кожар, І. О. Добріцина [2], Б. С. Черкес, С. М. Лінда, П. А. Ричков, О. І. Ремізова та інші.

Модель архітектурної мови запропонована О. І. Ремізовою у дисертаційній роботі «Логічні структури композиційної мови архітектури». У ній стверджується, що «архітектурна мова має власні семантичні, морфологічні та синтаксичні структури» [3, с. 11].

Тисячолітня історія зародження, розвитку та перетворень семантики ордера свідчить про стійке положення ордерної мови і в постсучасній архітектурі. Ордер є одним із провідних архітектурних засобів формування архітектурного образу як у стилях минулого, так і в сучасних течіях і напрямках. Застосування **методу історико-генетичного дослідження** дозволяє вивчати ордерну мову в двох основних станах: структурному (синхронія) і еволюційному (діахронія), що дає можливість вибудувати картину еволюції

ордерної мови від античності до сьогодення. [4]. Основні етапи розвитку (Стародавня Греція, Стародавній Рим, ренесанс, бароко, класицизм, еклектика, ар деко) розглядаються за допомогою **моделі будови ордерної мови** [5], унаслідок чого можливо виявити їхні найважливіші семантичні та синтаксичні характеристики. **Семіотичний аналіз** дозволить виявити зміни в семантиці, методах та прийомах інтерпретації ордеру в роботах американських і європейських архітекторів.

Огляд літератури. Загальні питання дослідження ордеру як системи художньо-виразних засобів розглядалися в роботах вчених Радянського союзу та України: Е. К. Блінової, О. Г. Габричевського, В. Л. Глазичева, О. Ф. Лосєва, В. Ф. Маркузона, І. Б. Михаловського, Л. В. Никифорової, Л. І. Таруашвілі, О. О. Тица, та інших, проте завдання аналізу ордеру в постмодернізмі в них не ставилося.

Проте західні автори приділили цьому питанню велику увагу. Розглядаючи теорію ордеру в постмодерністській архітектурі, можна виділити такі напрями:

1) дослідження генези архітектурних образів постмодернізму в архітектурі й урбанізмі XX ст. проводились Summerson J., Watkin D., Butler C., Papadakis A., В. Л. Глазичев, Б. Голдхорн, С. Хан-Магомедов та інші;

2) вивчення ордерної архітектури як засобу комунікації здійснювали Ч. Дженкс, Б. Дзеві, Б. С. Черкес, М. Ю. Блінова;

3) ордер як система художньо-виразних засобів розглядається в роботах В. Л. Глазичева, А. Н. Шукурової, Л. В. Никифорової, Л. В. Стародубцевої, Л. І. Таруашвілі, В. Л. Хайта та інших;

4) пошуку семантики та значень ордеру в архітектурі XX – XXI ст. присвятили свої роботи такі теоретики, як І. А. Азізян, І. О. Добріцина, [2], Н. В. Кожар [6], Г. С. Лебедева, С. М. Лінда, О. Г. Раппапорт, Г. Ревзін, О. І. Ремізова [3], В. Л. Хайт, В. І. Локтев, В. Маркузон [7], А. В. Павлова та інші.

Основний зміст дослідження. Короткий екскурс в еволюцію ордерної

мови. Аналіз еволюції ордеру в архітектурі у період від античності і донині демонструє основні етапи розвитку ордерної мови, що співпадають з загальноприйнятими – Ст. Греція, Ст. Рим, ренесанс, бароко, класицизм, еклектика, та новітніми – ар деко, постмодернізм.

Ордерний канон зародився в Стародавній Греції, неначе «природним чином», тобто не був привнесений із зовні або з іншої культури. Згодом він був запозичений римлянами і надалі ними розвинений. Нова філософія та соціальний лад древніх римлян змінили семантику та морфологію ордеру, оскільки завдання колонізації земель і експансії римської культури вимагали більш доступних і простих прийомів створення архітектурних витворів. Типізація ордерних форм і композиції розширила межі їх застосування на всіх територіях античного світу. Античний ордер став фундаментальною основою універсальної мовної системи, що дозволяє висловлювати різноманітні архітектурні теми, такі як триумф власті, перемога над ворогом, презентація соціального положення власника будинку, суспільні цінності, тощо. Канонізація та типізація форм і прийомів ордерної побудови пізніше були осмислені як «класичні», тобто досконалі.

Відродження ордерної мови, утраченої в Середньовіччі, здійснювалось за аналогією з ідеєю відновлення втраченої золоті латині. Вже існуючу морфологічну систему ордеру застосували для вираження нових культурних, релігійних і соціально-політичних змістів. Відбулася зміна язичницького політеїзму на християнський монотеїзм. Архітектура християнської релігії запозичила ордерну мову та значно її перетворила для своїх цілей.

Наступним етапом розвитку ордерної мови стає епоха Ренесансу, в котрій основні архітектурні завдання свідомо вирішуються шляхом ведення діалогу з античною культурою. Пошук ідеальної гармонії через вивчення античних зразків дозволив отримати нові варіації ордерних композицій. Надзвичайно розширюється спектр їх синтаксичних можливостей. На відміну від античності, ренесанс не використовує ордер як робочу конструкцію, а

перетворює його в знаковий елемент. Фасад перетворюється в картинну площину, на якій створюються складні композиції з різномасштабних ордерів. Християнські ідеї набувають втілення в ордерній мові. Церкви, костели, собори прикрашаються ордерними композиціями. Світська архітектура теж.

В епоху Відродження та класицизму прагнули відкрити закони ідеальної гармонії і ордерна система стала «ідеальною мовою» для архітектури. На відміну від ренесансу і бароко, у класицизмі ордер став трактуватися як норма. Завдяки відкриттю Академій у другій половині XVII століття у Франції були створені принципи нормативної теорії архітектури. Класицисти вважали архітектурою лише те, що було запроектовано в ордерній системі. В епоху класицизму на основі нормативно-раціоналістичного способу мислення в архітектурній теорії розроблялися норми побудови ордера та ордерних композицій, які на відміну від канону формувалися штучно (свідомо). Ордер як метафора могутності централізованої влади держави поставав в ролі мовної системи, яка врегульовує діяльність архітекторів. Ордерна система була осмислена як «класична», тобто найдосконаліша. Аналіз дозволив також виявити видозміни характерних композиційних прийомів, продемонструвати діалог з античністю і ренесансом в англійському палладіанізмі та у французькому революційному класицизмі другої половини XVIII ст., у французькому ампірі першої третини XIX століття.

На наступному етапі у період еkleктики створення каталогу історичних стилів сприяло встановленню діалогу між ордерною системою та іншими стилями. Ордерна система перестала бути єдиним зразком і засобом вираження. Ордер перетворився на один з елементів історичного архіву. Комбінаторний синтаксис (різноманітність композиційних прийомів) припускав змішання ордерних форм з формами інших стилів, які надзвичайно розширили семантику ордера та композиції загалом. Ордер складним чином зливається з новими конструкціями, втрачаючи свій класичний образ. Аналіз ордерної мови

періоду XIX – першої половини XX століття виявив різні семантичні властивості ордера, видозміну морфології та функції ордерної системи, синтаксичних процедур і композиційних методів роботи з ордером. У такому вигляді він дозволив архітектору висловлювати нові конструктивні та функціональні ідеї у промислових та суспільних спорудах (вокзали, мости, фабрики, заводи, театри, тощо).

Важливим етапом розвитку ордерної мови можна вважати міжвоєнний період та архітектуру ар деко, яка протистояла аскетизму архітектури модернізму. Якщо в період еkleктики ордер на ряду з іншими формами сприймався як знак попередніх епох і культур, то в період ар деко інтерпретації ордера демонстрували різні соціальні устрої та політичні погляди тоталітарних режимів (Німеччина, СРСР, Італія), або символізували респектабельність, елітарність і інтерес до стародавніх екзотичних культур (США, Франція та інші країни). В ар деко ордер відроджується як спосіб метафоризації образу влади або як метафора технічного прогресу, і знов стає домінантним елементом нової мовної системи. На відміну від еkleктики, в ар деко стилізація була спрямована на узагальнення та декорування остова будівлі, імітацію прототипу і перебільшення метафоричного образу за допомогою ордерних композицій. Яскравим прикладом такої тенденції можуть слугувати многоповерхові житлові будинки СРСР, що мали демонструвати радянській людині високі якості життя, яких насправді не було.

Зміна світогляду, розвиток структуралізму та семіотики, поява цифрових і нових будівельних технологій у середині XX ст. вплинули на формування архітектурної концепції постмодернізму та дали поштовх новому етапу розвитку ордерної мови. Модель розвитку ордерної мови в архітектурі демонструє основні етапи в процесі еволюції архітектури від античності до сьогодення (рис. 1).

Підсумком еволюційного дослідження є таблиця «Системне уявлення про ордер» (рис. 2). Зіставлення кількох параметрів ордерної мови на різних етапах еволюції демонструє видозміну її

«АРХІТЕКТУРА»

семантики, морфології та синтаксису. Також аналіз процесу розвитку та трансформації ордерних прийомів дозволив виявити різницю функцій ордерної системи

в різних епохах, процедури осмислення та композиційні методи роботи ордера.

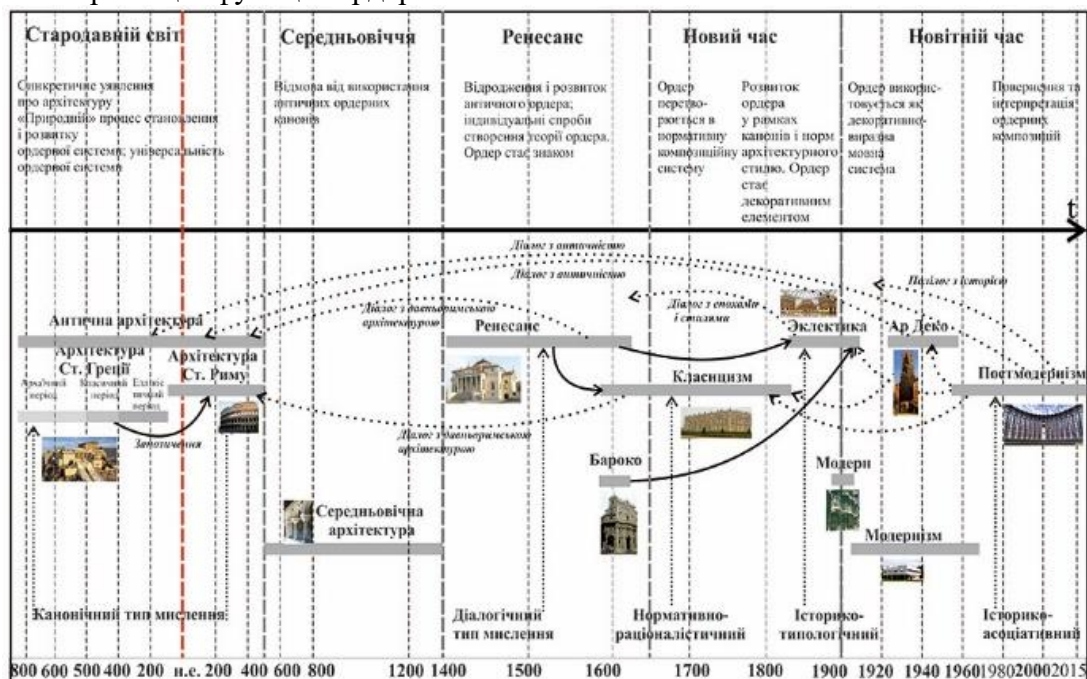

Рис. 1. Модель еволюції ордерної мови в архітектурі

Епохи Пара метри	Античність	Відродження	Бароко	Класицизм	Еклектика	Модерн	Модернізм	Ар Деко	Пост-модернізм
1. Ордер як мова	Канонічний Метафоричний	Багатозначний	Багатозначний Неканонічний	Нормативний	Багатозначний Декоративний	Антинормативний Метафоричний	Однозначний Лаконічний Нормативний Неканонічний	Багатозначний, перетворений на основі античності і інших епох	Багатозначний Антинормативний Метафоричний
2. Семантика і символіка ордера	Міфологічна Героїчна Антропоморфна	Грунтується на античному прототипі, антропоморфна, лінозюрна	Релігійні ідеї нескінченності, ідеї ірраціональності	Античний ідеал краси, писловлення ідеї влади і порядку	Відсилання до минулих епох і культур	Вітальність, природо-образність, містицизм, казковість	Технічні асоціації	Ідеологічна інтерпретація ордера. Могутність триумфу тоталітарної влади, репрезентативність, сагірність.	Історичні асоціації, метафори. Повернення втрачених модернізмом культурних цінностей архітектури
3. Морфологія	Формуються основні елементи ордерного канону. 5 типів ордера	Відродження та розвиток античного ордера, інкрустування і рельєфні ділянки	Ускладнення форми ордера, витік колон, витік і розірвані антабемента	Розробка нормативних зразків, каталог елементів	Ордерні елементи включаються до каталогу. Декоративний та комбінований ордер	Неканонічність ордера, природо-образність, органічність, антропо і зооморфність	Ототожнення ордера з конструкцією	Монументалізація та стилізація ордерних композицій	Узагальнення та трансформація ордерних форм. Винахід нових типів ордеру
4. Синтаксис	Регіональні форми ордерних канонів створення правил накреслення ордера	Удосконалення правил побудови, аплікація, комбінування різномасштабних ордерів на фасаді, пропорційність	Трансформації ордеру: динамічність, побудови, ієрархія, складні лінозюрні побудови	Розробка нормативних правил побудови ордерів і композицій	Комбінування ордеру з іншими стилями, системами, цитування	Стилізація ордера на основі природних аналогів	Абстрагування, геометричне спрощення та очинення форми	Перебільшення, монументальність, узагальнення, стилізація, імітація, наслідування	Інтерпретація ордерних композицій, історичні асоціації, деконструкція, дематеріалізація, наслідування
5. Функції ордерної системи	Конструктивна, канонічна система, художня мова	Універсальна мова, знак античності	Пластичний засіб	Нормування художньої діяльності та об'єкта проектування	Елемент історичного архіву. Елемент різностильової мовної системи	Вираз теми природи, конструктивність	Конструктивна, композиційний каркас	Ордер відіграє роль як засіб створення образу влади. Домінуючий елемент мовної системи	Переоосмислення і ібагнення архітектурної мови. Знаковий засіб, декоративна деталь
6. Процедури осмислення ордера	Синкретичне уявлення	Індивідуальні спроби створення теорії ордера	Пластичне і скульптурне осмислення ордера	Нормативні правила побудови ордера (аналіз, селекція, порівняння, класифікація)	Архівування, інвентаризація, зіставлення з іншими стилями	Пошук коренів зародження ордеру, метафоризація	Аналіз, експеримент	Репрезентація, стилізація, метафора влади, комбінування	Рефлексія, інтерпретація, асоціації, цитування, метафора
7. Композиційний метод роботи з ордером	Винахід і відокремлення ордерної системи, модульне пропорціювання	Діалог з античністю, багатонапроні композиції	Трансформації і комбінації ордерних елементів	Розвиток ордеру як нормуючої і регулюючої системи	Комбінаторика	Стилізація	Формальна композиція	Діалог з античністю та ін. стильовими системами	Історичні асоціації

Рис. 2. Системне уявлення про ордер

Таким чином, нове трактування ордеру спирається на семіотичне розуміння архітектурного об'єкта як повідомлення. Задача розвитку архітектурної мови актуалізувала поняття знака і його значення,

семантики і синтаксису. Видозмінилась семантика ордера – у постмодерністській архітектурі вона стала висловлювати ідеї різних соціальних програм та висловлювати історичні асоціації. Розвиток ордера

в постмодернізмі спрямовано на повернення змісту та значення архітектурному твору, а сам ордер став багатозначним та метафоричним.

Ордерна мова постмодернізму. Дослідження американських і європейських постмодерністських теорій і практик дозволяє зробити висновок про те, що в кінці XX – поч. XXI ст. для висловлювання соціальних, політичних, філософських ідей ордерна мова все ще залишається затребуваною. Вона продовжує осмислюватися в теорії та застосовуватися в архітектурній практиці. Наприклад, Р. Вентурі висунув ідеї про те, що архітектурна мова повинна оновити свої методи. Він працював над створенням універсальної мови, у якій напрацьовані віками ордерні символи мають бути зрозумілі сучасному споживачу. Він запропонував метод створення так званого «декорованого сараю», тобто нейтральної «будівлі сараю», яка призначалась для задоволення функціональних потреб, і на тіло якої будуть накладатися декоративні ширми-знаки, що пояснюють функціональне призначення об'єкта. Для того щоб ці знаки були зрозумілі звичайному споживачу, Р. Вентурі звернувся до історії архітектури та методом аналізу виділив їх з історичних пам'яток. Він відокремив «вічні» смисли та «вічні» знаки (покрівля, вхід, світло тощо) і почав шукати прості та зрозумілі способи для їх позначення. Таким чином, автор стверджує, що хоча «історичні елементи перешкоджають чистоті змісту, проте вони сприяють його надбанню» [8, с. 38]. Розробляючи теорію нового історизму та сучасної архітектурної мови, Р. Вентурі використовував **прийоми** перебільшення, іронічного утрирування, еkleктичного змішання форм, що віддалено нагадують різні історичні стилі. Для того щоб спровокувати глядача задуматися і позначити нові сучасні смисли за допомогою ордера, він свідомо порушував пропорції, естетичні якості та канони ордеру.

Американський архітектор Р. Стерн, один із засновників архітектури постмодернізму, бачить у трактуваннях ордера оновлення архітектурної мови, спадкоємність історичних традицій і збагачення

архітектурних образів. Його архітектурні концепції викладені в численних працях і книгах. В есе «Класицизм у контексті» архітектор виділяє фактори, що впливають на еволюцію архітектурної мови. До них належать: фундаментальні основи античності та ренесансу, вернакулярність, науково-технічні досягнення. У цьому нерозривному симбіозі він бачить створення гуманних архітектурних образів. Основоположним у розвитку сучасної архітектури Р. Стерн вбачає діалог сучасності з історичним надбанням. Він стверджує, що починаючи від епохи Відродження, ордер, що розглядається як спосіб проектного мислення, надавав професійний інструментарій для розв'язання проблем як композиційної організації архітектурної форми (граматика, синтаксис), так і проектного задуму (риторика). Разом з цим автор вказує, що архітектура нового руху так само, як і постмодерністська, міцно закріплена в класичній традиції Відродження, однак архітектори-модерністи зосередили свою увагу на граматиці (способах вираження) і намагалися замінити її риторику (зміст) на риторику технологічного прогресу, у той час як «постмодерністський класицизм», навпаки, спирається на класичну традицію як на систему вираження, яка наповнюється контекстом сучасного життя та досягненнями науково-технічного прогресу, і отримує новий імпульс для розвитку [9].

Розмірковуючи про проблему архітектурної мови, іспанський архітектор Р. Бофілл надає ордерним елементам роль «слів» і знаків у архітектурному словнику: «Подібно до «слів» (пілястри, фронтони, карнизи тощо), які змінили свій простий ритмічний зміст на користь прославлення власності, багатства або політичної могутності, архетипи перетворилися в форми, наділені глуздом» [10, с. 85]. Вважаючи, що ордерна мова – це не застигла система, а порядок, який розвивається в часі, він допускає трансформації ордерної системи: «Як і будь-яка мова, архітектура збагачується, створює нові форми, змінюється» [10, с. 90]. У класицизмі ордер поставав як нормативна архітектурно-художня система, у роботах Р. Бофілла – це

жива сучасна архітектурна мова, яка розвивається, і призначена для створення різноманітних архітектонічних композицій.

Велику роль у просуванні ідей розвитку ордерної мови зіграла Венеційська бієнале (1980 р.), що проходила під девізом «Присутність минулого». На виставці було представлено 20 павільйонів, входив в які були спрямовані на Strada Novissima й обігравали проблему ставлення до історичного минулого в сучасній архітектурі. Наприклад, концепція проекту голландського павільйона архітектора Х. Холляйна полягає в тому, щоб показати, що відбувається з семантичними критеріями в сучасній архітектурі. В експозиції він інтерпретує тему класичної колони та демонструє розвиток ордеру упродовж усієї історії архітектури, тим самим показуючи, що ордер може виражати різні смисли, кількість яких необмежена (рис. 3). Німецький архітектор О. М. Унгерс також використовує тему колони, малюючи отвір у стіні з контуром, який нагадує силует колони з антаблементом. У цьому архітектурному жесті можна прочитати подвійний код – колона вже не несе фізичне навантаження, але служить смисловим елементом композиції. Вона перетворюється в отвір, через який відкриваються далекі перспективи, символізуючи багатозначність ордерної мови у сучасній архітектурі. Пародійність, що спрямовує подумки глядача до античних образів, розвивається також у проекті Р. Вентурі та Д. С. Браун, де доричний храм інтерпретується як декоративна площа портала з карикатурними силуетами трьох доричних колон. Таким же гротескним виглядає антаблемент і фронтон із зображенням комічних людських фігур.

Твердження Р. Вентурі та Д. С. Браун «Колони для всіх» означало необхідність розробки зрозумілої для всіх споживачів художньої мови, а не лише для снобів-професіоналів. М. Грейвз висловив свої погляди у вигляді композиції з архетипових форм, що нагадують ордерні елементи. Італієць М. Сcolari виразив свою концепцію у вигляді опор, на які спирається антаблемент, розгорнутих у просторі, подібно до Скала Реджия Л.

Берніні. Т. Г. Сміт стимулює розвиток ідей щодо збереження та вдосконалення ордерних методів попередніх епох. Його класицистичний портал, як святиню, підтримують кручені колони, що нагадують балдахін собору Св. Петра в Римі Л. Берніні (рис. 3). Отже, представлені на виставці архітектурні концепції та погляди майстрів на проблему семантики сучасної архітектури дозволили розкрити тему інтерпретації історичного минулого та продовжити пошуки способів використання ордеру.

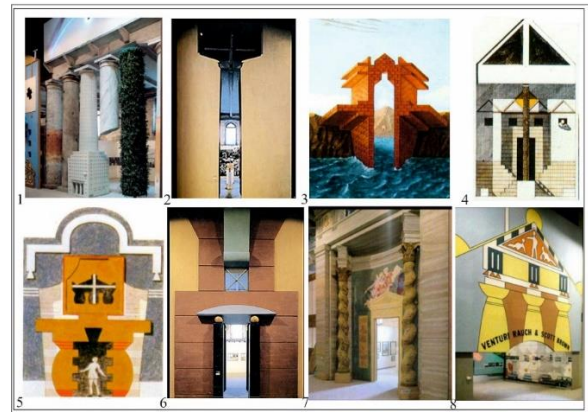

Рис. 3. Архітектурна експозиція «Strada Novissima» на виставці Венеціанського бієнале 1980 р.

1. Х. Холляйн; 2. О.М. Унгерс; 3. М. Сcolari; 4. Ф. Пуріні; 5. Р. Стерн; 6. М. Грейвз; 7. Т. Г. Сміт; 8. Р. Вентурі, Д.С. Браун

Ведучи діалог з античністю, фахівці пропонують різні інтерпретації **теми колони**. У античній Греції колону застосовували лише як опору, у Стародавньому Римі почали використовувати окремо розташовану колону в ролі постаменту для статуї. Пліній Старший писав про колони зі статуями, що «колони означають піднесення над іншими смертними» [11]. До цієї теми знову звернулися на початку ХХ століття. Проект будівлі «Чикаго-тріб'юн» А. Лооса (1922) вплинув на постмодерністів, оскільки цей хмарочос був зведений у формі доричної колони з п'єдесталом, що мало б асоціюватись з трибуною репортера. Гра смислів і слів полягає в тому, що матеріали подані до газети вимірюються колонками. Через це і сама модель будівлі приймає форму колони. У 1980 р. у проекті Р. Стерна з'являється парафраз на проект А. Лооса

«Чикаго трібьюн», де будівлю вписано в об'єм, який із чотирьох сторін обрамлений величезними пілястрами доричного ордера.

Іронічний натяк на колону колосальних розмірів, яка підпирає небо, з одного боку, об'єднує ідею проекту А. Лооса з проектами скляних хмарочосів Міса ван дер Рое, з іншого боку, повертає нас до осмислення ролі класичної архітектури (рис. 4).

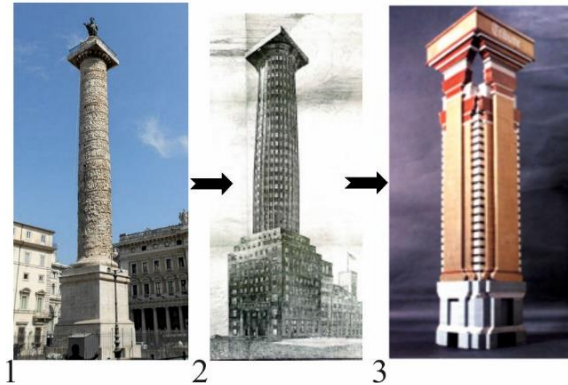

Рис. 4. Інтерпретації теми колони

1. Колона Траяна, Рим, 113 р. н.е.; 2. А. Лоос, проект будівлі Чикаго-трібьюн, 1922; 3. Р. Стерн, Late Entries to the Chicago Tribune Tower Competition, Чикаго, 1980.

Ще одна інтерпретація колони запропонована іспанським архітектором Р. Бофіллом у проектах житлових комплексів у Франції, де колони-еркери висунуті вперед за площину фасаду та зроблені зі скла, але нагадують напівколонни. У проектах «Сходи Бароко» у Парижі (1986) та «Амфітеатр» у Марн-ла-Валле (1978-83) за допомогою таких «примарних» колон Р. Бофілл утворює підкреслено урочистий напівкруглий простір дворів і площ, які нагадують ансамблі епохи класицизму. Таким чином він каже, що епоха класицизму минула, але можливий діалог з цією епохою та розвиток її художніх засобів висловлювання. М. Нуньєс-Яновський у психопедагогічному інституті у Вазмесе утрирує й обрізає винесені колони, створюючи образ уцілілих залишків попередніх епох, що були виявлені при розкопках. Завдяки тому, що ці образи прозорі, вони прочитуються всіма по-різному. Отже, фрагменти ордерних елементів вступають у гру подвійного кодування сучасної

будівлі, створюючи безліч різних асоціацій (рис. 5).

Рис. 5. Інтерпретації теми колони

1. Р. Бофілл, «Барочні сходи», Париж, 1986; 2. М. Нуньєс-Яновський, Психо-пед. Інст. у Вазмесе, 1979-82; 3. К. Кума, M2 Mazda Showroom, Токіо, 1991.

Проект Будинку М2 (1991) у Токіо, творіння японського архітектора К. Куми, можна віднести до прикладів подвійного ставлення до історії, що одночасно спрямовує до неї та заперечує її (рис. 5). Над будівлею височіє гіпертрофовано величезна «іонічна» колона, яка розламає будівлю навпіл і займає панівне місце у композиції. Фасад будівлі вирішений у гротескній постмодерністській стилістиці та складається з хаотичного колажу накладних архітектурних форм. Колона «а rebours» позбавлена своєї основної (несучої) функції. Тут діалог з історією розгортається не в компромісному, а в антагоністичному варіанті. Автор прагнув висловити ідею «закреслення архітектури» («I want to erase architecture»), «розчинення» її в хаосі величезного міста.

Для архітекторів-постмодерністів є характерним використання **ордера як знака**, засобу вираження семантичних уявлень. Для цього вони користуються прийомами деструкції, атектонічності, порушення логіки побудови, інверсії ордерних елементів. Р. Бофілл на фасаді «Палацу Абракасас» (1978 – 83) чергує спарені напівколонни великого масштабу з більш дрібними, вирізаючи з них середню частину. Так колони на рівні антаблемента, які сприймають навантаження від верхніх поверхів, у середній своїй частині дематеріалізуються, перетворюючись у колони-виїмки. У малих архітектурних формах – альтанках, фонтанах, тощо він тиражує ці колони-виїмки, збираючи їх у пучки (рис. 6).

Рис. 6. Інтерпретації теми колон в роботах архітекторів-постмодерністів

1. М. Нуньєс-Яновський, «Марка Іспаніка», 1975; 2. Ч. Вандехов, Т. Фарелл, Вхід в житловий будинок; 3. Р. Бофілл, житловий комплекс «Палац Абракас», Марн ла Валле, 1978-83; 4. М. Нуньєс-Яновський, житловий комплекс «Бетмен», Париж, 1982-85.

У проекті «Марка Іспаніка» М. Нуньєс-Яновського, присвяченого незалежності Каталонії, різновисокі колони з червоної цегли символізують державний прапор. У житловому комплексі «Бетмен» М. Нуньєс-Яновський розміщує по центральній осі будівлі трансформовану деструктивним способом колону, виймаючи її серцевину та нижню частину, і залишаючи сліди розрізання. Зі зворотного боку споруди він робить вм'ятину, створюючи ілюзію колони. На циліндричному об'ємі, наче екструзією, видавлюється слід від стовбура колони, що завершується формою яка імітує стилізовану капітель (рис. 6).

Архітектор Ч. Вандехов інтерпретував тектонічні властивості ордеру в сучасних технологіях і матеріалах. У проектах вхідних порталів він трактував ордерні композиції в металевому каркасі, який був пофарбований у різні відтінки синього кольору. Цей же прийом використовував Т. Фарелл, при цьому ордер постав знаком сучасного конструювання (рис. 6).

Варто зазначити, що тема колони розвивається в постмодерністських проектах у різних напрямках. Колона як опорний елемент, який сприймає частину навантаження від будівлі, спостерігається в таких проектах як Dickes House (арх. Р. Кріє, 1974); комплекс адміністративних будівель області Умбрія (арх. А. Россі, 1982); Clos Pegase Winery, (арх. М. Грейвз, 1984-87). При реконструкції художнього музею Аллена в Огайо, Р. Вентурі залучає до композиції диспропорційну іонічну колону, яка підтримує звис даху на місці членування старого та нового корпусів. Застосування ордеру надмірно іронічне –

гіпертрофована капітель із волютами, які майже сходяться, спирається на короткий і товстий циліндричний стовбур, а застосований матеріал створює відчуття макета. Образно-символічне рішення колони говорить про те, що архітектор встановлює перебільшену модель іонічного ордеру як знак і артефакт минулого (рис. 7).

Рис. 7. Інтерпретації теми колон в роботах архітекторів-постмодерністів. Одна колона несе частину будинку.

1. Р. Кріє, Dickes House, Bridel, Люксембург, 1974; 2. Р. Вентурі, Музей Аллена, Оберлін, шт. Огайо, 1977; 3. А. Россі. Адміністративна будівля в Перуджі, 1982.

У проектах М. Ботта House in Pregassona (Швейцарія, 1979–82), Casa Rotonda (Тічино, 1980–82), Р. Бофілла «Сходи Бароко» (Париж, 1986) спостерігається ордер гіпертрофованого розміру, який є головним композиційним елементом і не сприймає ніякого навантаження окрім балки або карниза. Диспропорційні колони розвивають тему атектонічності ордеру. У проекті архітектора М. Грейвза Clos Pegase Winery навмисно застосована масивна циліндрична колона стилізованого портика, яка не відповідає тим навантаженням, які сприймає, натомість у проекті М. Ботта Музею сучасного мистецтва Бехтлера (м. Шарлотт, 1995) непропорційно маленька колона сприймає непомірне навантаження. Масивна консольна галерея без вікон, яка нависає над входом у музей, підкреслює невідповідність опори незначного поперечного перерізу. Своїм перебільшеним ентазисом колона демонструє своє напруження. Із основного кубічного об'єму будівлі вирізані нижні кути, унаслідок чого утворилась колона, яка звертає увагу на порушення звичної тектонічної логіки та руйнує уявлення про міцність, стійкість і жорсткість (рис. 8).

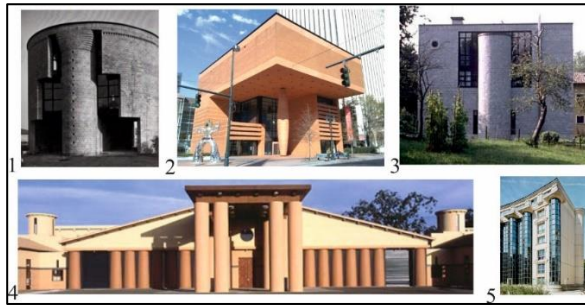

Рис. 8. Інтерпретації теми колон в роботах архітекторів-постмодерністів. Диспропорційне навантаження на колону та імітація колони. М. Ботта:

1. Casa Rotonda, Тичино, Швейцарія, 1980-82; 2. Bechtler Музей сучасного мистецтва, Шарлотт, 1995; 3. House in Pregassona, Швейцарія, 1979-82; 4. М. Грейвз, Clos Pegase Winery, Каліфорнія, 1984-87; 5. Р. Бофілл, «Сходи бароко», Париж, 1986.

Тема кутової колони розвивалася в багатьох проектах. Наприклад, Р. Кріє випустив книгу ескізів, у якій зобразив деякі прийоми кутового входу та опори у вигляді однієї колони (рис. 9). Отже, він прагнув узагальнити свій композиційний досвід і продемонструвати неймовірне розмаїття смислів, які приховує у собі комбінаційна робота з ордером.

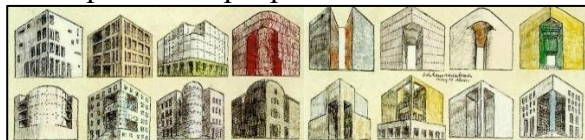

Рис. 9. Р. Кріє, ескізи «Теми кутового будинку», 1977

В архітектурі постмодернізму зміна семантичних якостей ордеру вплинула на морфологію та синтаксис ордерної системи. На рис. 10 представлена еволюція художніх смислів ордерної системи. Показано, що в порівнянні з попередніми епохами характеристики ордеру в постмодернізмі видозмінюються. Зберігається метафоричність, символічність, декоративність, образотворчість, орнаментальність як характеристики ордерної системи, але смисли та значення змінюються. Робота конструкції демонструється різнобічно: як тектонічна, атектонічна та конструктивна. Просторовість ордерного ладу зображена в кількох аспектах: фронтально, об'ємно, пластично, просторово. Зникають такі основні характеристики як

еталонність, нормативність. Однак у роботах постмодерністів - послідовників палладіанства зберігається канонічність ордеру (рис. 10).

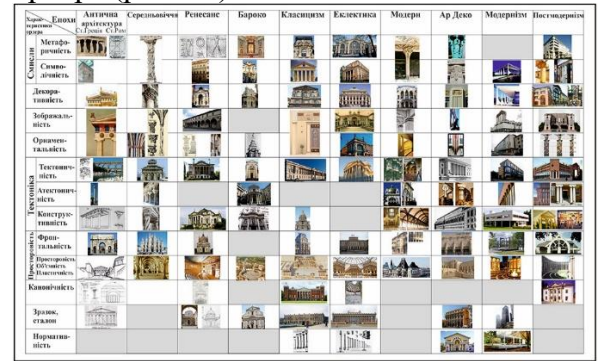

Рис. 10. Основні композиційні смисли ордерної системи

Проведене дослідження дозволило узагальнити зміни архітектурних форм ордерної мови за такими параметрами як семантика, синтактика та морфологія та представити їх в схемі «Словник архітектурних форм у архітектурі постмодернізму» на рис. 11.

	Класична ордерна традиція		Постмодернізм	
	Антаблемент	Колона	П'єстезал, стилобат	Стіна
Знакові елементи ордерної мови	Арка	Вікно	Портал	

Рис. 11. Словник ордерних форм в архітектурі постмодернізму

Тут відображено, що в історичних об'єктах класичної традиції набір знакових елементів ордерної мови (ордерні елементи, стіна, портал, вікно, арка) стабільний, у той час як у постмодерністських проектах усі частини ордеру отримали нову інтерпретацію. Сучасні ідеї та змісти були переосмислені через синтез класичних форм разом із сучасними матеріалами та технологіями, що дозволило відкрити новий етап розвитку ордерної логіки та композиції в рамках постмодерністського руху.

Висновки. Таким чином показано, що в період постмодернізму активно розробляється сучасна семантика в новітніх

інтерпретаціях і домінують принципи узагальнення формальних ознак ордерних форм і пошук нових художніх прийомів, тоді як в попередні періоди історії домінувала «класична ордерна традиція». Проведений аналіз семантики ордерних композицій в постмодерністських проектах виявив, що для архітекторів-постмодерністів характерне використання ордера як знака. Лідери постмодерністського руху по-різному трактували ідеї та образи архітектурних стилів минулого. Історія для них стала джерелом рефлексії та асоціативних перетворень для створення нових архітектурних проектів, у яких знаки та символи традиційної класичної архітектури узагальнювались, переосмислювались і слугували предметом діалогу з минулим. Спираючись на вивчений матеріал можна констатувати, що в другій половині XX ст. відбулося повернення не до ордеру в його класичному розумінні, а до історичних асоціацій на ордерні теми як елементів художньої пам'яті.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Раппапорт А. Г. Пять проблем теории архитектуры XXI века. *Вестник Европы*. 2007. № 19-20. URL: <http://magazines.russ.ru/2007/19/ra32.html>
2. Добрицына И. А. *От постмодернизма - к нелинейной архитектуре: Архитектура в контексте современной философии и науки*. М.: Прогресс-Традиция, 2004. 416 с.
3. Ремизова Е. И. *Логические структуры композиционного языка архитектуры*. Дис. ... докт. архит.: 18.00.01. Харьков: ХНУСА, 2013. 384 с.
4. Грушин Б. А. *Очерки логики исторического исследования*. М.: Высшая школа, 1961. 214 с.
5. Ремизова Е. И., Новак Н. В. Методы исследования ордерного языка в архитектуре постмодернизма. *Науковий вісник будівництва*. Харків: ХНУБА, 2018. т. 93. № 3. С. 79-89.
6. Кожар Н. В. *Ордерные формы в архитектуре XX века*. 2013. URL: <http://kapitel-spb.ru/article/н-в-кожар-ордерные-формы-в-архитектуре>
7. Маркузон В. Ф. Семиотика и развитие языка архитектуры. *Архитектурная композиция. Современные проблемы*. М.: Стройиздат, 1970. С. 44-49.
8. Venturi R. & Scott-Brown D. *Architecture as Signs and Systems*. England: Cambrige, Mass – London, 2004. 251 p.
9. Stern R. A. M. Classicism in Context. *Architecture on the Edge of Postmodernism*. Collected

Essays 1964-1988. New Haven: Yale University Press, 2009. p. 149.

10. Бофилл Р. *Пространства для жизни*. М.: Стройиздат, 1993. 136 с.
11. Плиний ст. *Естественная история*, кн. 34 URL: http://anales.info/ant_lit/plinius/34.htm

Ремизова Е. И., Новак Н. В. СЕМАНТИКА ОРДЕРНОГО ЯЗЫКА В АРХИТЕКТУРЕ ПОСТМОДЕРНИЗМА ВТОРОЙ ПОЛОВИНЫ XX – НАЧАЛА XXI ВЕКА. В статье анализируется семантика ордерного языка в архитектуре постмодернизма второй половины XX - начала XXI вв. и выявляются основные этапы ее развития. Ордер использовался на протяжении многих веков, но не непрерывно, а с большими или меньшими перерывами. В связи с возвращением и освоением древних стилей, проведением экспериментов их смешивания не только в отдельных произведениях, но и в городской среде, в XIX веке господствующая роль ордера угасает. Этот процесс подорвал незыблемую веру в универсальность ордерной системы и породил множественные эксперименты комбинирования ордера с элементами других стилей. Наибольший удар по престижу ордерной системы как наиболее распространенному языку был нанесен в начале XX века представителями «modern movement», которые выдвинули идею поиска абсолютных универсальных форм и очистки архитектуры от всех видов исторического наследия. Однако модернизму не удалось полностью вычеркнуть ордер из архитектурной практики и уже в начале 1930-х годов мы наблюдаем возникновение параллельных с модернизмом процессов формирования течений ар деко, которые снова берут на вооружение ордерную систему. Острая критика модернизма в 1950 - 1970-е годы XX века поставила вопрос о том, правомерно ли использовать классическую ордерную систему в Новейшее время и каким образом ее можно применить, и как видоизменилась семантика ордера? Это оказалось одним из ведущих вопросов постмодернизма, который обсуждается до сих пор.

Ключевые слова: семантика ордера, постмодернистское движение, семиотический анализ, словарь ордерных форм.

Remizova O., Novak N. THE SEMANTICS OF THE ORDER LANGUAGE IN THE ARCHITECTURE OF POSTMODERNISM OF THE SECOND HALF OF THE XX - BEGINNING OF THE XXI CENTURIES. In the article analyzed the semantics of order language in the architecture of postmodernism of the second half of XX - beginning of XXI centuries and the main stages of its development are revealed. The order has been used for many centuries, but not continuously, with large or small breaks. Due to the return and development of ancient styles, conducting experiments to mix them not only in individual creations, but also in the urban environment, in the nineteenth century the dominant role of the order fades. This process has undermined the unwavering

belief in the versatility of the ordering system and has generated multiple experiments of combining the order with elements of other styles. The greatest blow to the prestige of the ordering system as the most widespread language was given in the early twentieth century by representatives of the "modern movement", who put forward the idea of finding absolute universal forms and purification of architecture from all kinds of historical heritage. However, modernism failed to completely cross out the order of architectural practice, and as early 1930s we observe the emergence

parallel with the modernism processes of formation the Art Deco currents, which again take over the warrant system. The sharp criticism of modernism in the 1950s-1970s raised the question of whether it is legitimate to use the classical warrant system in modern times and how it can be applied and how has the semantics of warrant changed? This has proved to be one of the leading issues of postmodernism, which is still under discussion.

Keywords: order semantics, postmodern movement, semiotic analysis, dictionary of warrant forms.

DOI: 10.29295/2311-7257-2019-98-4-147-153

УДК 711.4

Руденко А. О.

*Харківський національний університет будівництва та архітектури
(вул. Сумська, 40, Харків, 61002; e-mail: alinarudenko75@gmail.com; orcid.org/0000-0001-5416-7306)*

ВІДНОВЛЕННЯ ДЕГРАДУЮЧИХ ТЕРИТОРІЙ ЯК АКТУАЛЬНИЙ ПРОЦЕС СЬОГОДЕННЯ

Сьогодні гостро постає питання деградуючих виробничих територій у всьому світі. Починаючи з середини ХХ століття, у процесі становлення постіндустріальних відносин країни світу стикаються з глобальною проблемою деградованих територій в структурі міста, більшість з яких є виробничими. Деформація промислово-виробничого комплексу індустріального періоду не відповідає вимогам сьогодення та призводить до появи деградуючих територій. В умовах становлення в Україні постіндустріального суспільства поява деградуючих виробничих територій в межах держави стає очевидною, а на перший план виходять питання їх відновлення. Таким чином, завданням дослідження є пошуки оптимальних шляхів відновлення виробничих територій в постіндустріальних умовах та формування основних підходів до відновлення деградуючих промислових територій.

Ключові слова: глобальний етап урбанізації, індустріальне та постіндустріальне суспільство, деградація виробничих територій, відновлення.

Вступ. Протягом історії цивілізації міські поселення завжди потерпали від природних або антропогенних катаклізмів. Вибір між їх відновленням або повним знищенням ставав кожного разу актуальним питанням для свого часу. Існує безліч прикладів, коли населенні пункти завдяки своїм геополітичним та соціально-економічним умовам неодноразово як «фенікс із попелу» поставали на одному й тому ж місці. А існують такі, що після якоїсь катастрофи назавжди зникали під товстими шарами історичного пилу.

Але ще ніколи питання роботи з деградуючими територіями не поставало так гостро як у період переходу від індустріального до постіндустріального суспільства в умовах глобального етапу процесу урбанізації.

Глобальний етап відраховується з другої половини ХХ століття та

пов'язаний з поглибленням науково-технічного прогресу, новим якісним рівнем не тільки промислового виробництва, а й розвитком багаточисельних невиробничих галузей, сфери послуг, науки, освіти. Саме в його надрах формується постіндустріальне суспільство як нова технологічна епоха з галузевим та професійним розподілом праці.

Не зважаючи на свою вичерпаність, яка була зафіксована у 1996 році конференцією Хабітат II, що пройшла під егідою ООН у Стамбулі, індустріальний період залишив у спадок цивілізації серйозні проблеми, пов'язані певною мірою з особливостями сучасного етапу процесу урбанізації.

Перш за все це розвиток найкрупніших міських поселень з чисельністю населення 500 – 1000 тисяч осіб та більше – глобальних (світових міст) – центрів